

Zera Shimshon

by Rabbi Shimshon Chaim Nachmani zt"l

Published Mantua 1778*

Chapter VIII: Vayishlach (Gen. 32:4–36:43)

Essay 7. Three realms and three sanctifications

Jacob was left alone, and a man wrestled with him until the break of dawn. When he saw that he had not prevailed against him, he wrenched Jacob's hip at its socket, so that the socket of his hip was strained as he wrestled with him. Then he said, "Let me go, for dawn is breaking." But he said, "I will not let you go, unless you bless me." He said to him, "What is your name," and he said, "Jacob." He said, "Your name shall no longer be Jacob, but Israel, for you have striven with G-d and people, and have prevailed."

- Gen. 32:25–29

חולין פרק ז' "ויאמר שלחני כי עלה השחר" אמר לו גנב אתה או קוביוסטוס אתה שאתה מתירא מן השחר, אמר לו מלאך אני ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו, מסייע ליה לרב חננאל אמר רב דאמר שלש פתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום אחת אומרת "קדוש" ואחת אומרת "קדוש" ואחת אומרת "קדוש ה' צבאות", מתיבי וכו' אלא אחת אומרת "קדוש" ואחת אומרת "קדוש קדוש" ואחת אומרת "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות".

Chullin, chapter 7:

"Then he said, 'Let me go, for dawn is breaking.' " He said to him: **Are you a thief** [hiding from justice], **or are you a gambler** [owing money to others], **that you fear the dawn? He said to him: I am an angel, and from the day I was created, my time to recite a shira** [a formal, Divinely-inspired song that includes the Name of G-d, i.e., the Tetragrammaton] **has not arrived until now.**

This supports Rav Chananel, [who taught that] Rav said that three groups of ministering angels recite a shira each day: one says "Holy," and one says "Holy," and one says, "Holy, is the L-rd of Hosts."¹

An objection was raised [from a *Baraita*]: The Jewish people are more precious to the Holy One, Blessed be He, than the ministering angels, as the Jewish people may recite a *shira* at any time, but ministering angels recite a *shira* only one time per day. And some say one time per week. And some say one time per month. And some say one time per year. And some say one time in seven years. And some say one time per Jubilee. And some say one time in [the entire history] of the world.

* English translation: Copyright © 2025 by Charles S. Stein. Additional essays are available at <https://zstorah.com>

¹ Cf. Isaiah 6:3.

And the Jewish people mention the Name [of G-d] after two words, as it is stated: “Hear O Israel, the L-rd is our G-d, the L-rd is One” (Deut. 6:4). But the ministering angels mention the name [of G-d] only after three words, as it is written: “[And one called unto another, and said:] “Holy, holy, holy is the L-rd of hosts; [the whole earth is full of His glory” (Isaiah 6:3)].

And the ministering angels do not recite their *shira* above until the Jewish people recite their *shira* below

[The Gemara revised Rav Chananel’s statement quoting Rav]: **Rather, one says “Holy,” and one says “Holy, Holy,” and one says, “Holy, Holy, Holy, is the L-rd of Hosts.”**

- Chullin 91b

מקשים העולם מאי סיוע איכא מהכא לרב חננאל, ונדברי התוספות דחוקים, כמו שכתב מהרש"א. ונראה לומר דאיתא במדרש רבה "ניאמר שלחני" שהגיע זמן קילוס ל קלס להקב"ה, אומר לו יקלוסו חביריך. ויש לדקדק דמאי שנה דנקט המדרש לישנה דקילוס והש"ס נקט "הגיע זמני לומר שירה", ועוד למה כאן אומר שיעקב אומר לו "יקלוסו חביריך" ובש"ס לא מצינו שהקשה לו יעקב כלום. אמנם תדא פירוקא לחברתה, שהש"ס מירי בעיקר השירה והמדרש מירי בשבח שאינו עיקר השירה, ואין הכי נמי שמתחלה המלאך אומר לו סתם כלשון המדרש ואחר כך אומר לו בפירוש הגיע זמני לומר שירה.

The world asks:

Question 1: **What support is there from here**, with the man identifying himself as an angel, and stating that his time to recite a *shira* had not yet arrived, **for Rav Chananel**, who taught that three groups of angels recite a *shira* each day?

The words of Tosafot are strained, as the Maharsha wrote. The Tosafot’s first answer was that at least there was confirmation that angels recite *shira*. Their second answer was that the angel’s statement that it had not yet been his time to recite a *shira* until now meant that they are not allowed to sing much praise, just as Rav Chananel said that one angel said the word “Holy,” and nothing else. The obvious problem with the Tosafot’s explanation is that it remains unclear how the Aggadah supports other details of Rav Chananel’s teaching, such as there being three groups of angels, such as them reciting *shira* once a day, and the details of which group says which part.

It seems one may say what it is stated in Midrash Rabbah: “Then he said: ‘Let me go, for the time of my *kilus* [praise of G-d that is less formal than *shira*, and which does not necessarily include the Tetragrammaton]² has arrived, to praise the Holy One, Blessed be He.’ [Jacob] said to him: ‘Let your companions recite the *kilus*.’ ”³

Question 2: **One must check why the Midrash chose the expression *kilus*, while the Talmud used “my time to recite a *shira*.”**

² The distinction between *shira* and *kilus* is spelled out by Maharal, Gevurot Hashem, ch. 7–8.

³ Gen. Rabbah 78:2.

Question 3: Furthermore, why here in the Midrash does it say that Jacob told him “Let your companions recite a *kilus*,” yet in the Talmud we do not find that Jacob challenged him at all?

But one solution resolves the other: the Talmud addresses the essence of the *shira*, while the Midrash speaks of praise, which is not the essence of the *shira*. Indeed, at first, the angel said it simply as in the Midrash, and afterward he stated explicitly: “My time to recite a *shira* has arrived.”

Thus, the answer to Question 2 is that the Midrash focuses on *kilus*, which anyone can recite anytime; the Talmud focuses on *shira*, the essence of which is mentioning G-d’s Name. So the difference in terminology reflects a difference in concept.

The answer to Question 3 is that because the Talmud addresses *shira*, which the angel cannot recite outside its appointed time, there is no room for Jacob to challenge; the Midrash addresses *kilus*, which can be said by anyone, so Jacob could say “Let your companions recite a *kilus*.”

ונתחיל לבאר לשון הש"ס וממילא המדרש יבואר מעצמו, דמאן דאמר מסייע ליה לרב הננאל דניק מדקאמר בלשון שלילה, לא הגיע זמני לומר שירה, שאם היה אומר הגיע זמני לומר שירה הייתי אומר שרצונו לומר שהחובה מוטלת עליו לומר שירה היום ואין הכי נמי שהנה יכול יעקב לומר לו יקלסו חביריך כדאיתא במדרש, כלומר היום יאמר שירה אינה מלאך אחר ולמחר תאמר אתה, שאין קפידא בזה, אפנים עתה שאמר בלשון שלילה גליף מיניה שמי שלא הגיע זמנו אינו יכול לומר שירה, ושירה דוקא אינו יכול לומר, הא שבח אחר יכול לומר.

Let us begin to explain the expression of the Talmud, and the Midrash will be clarified automatically. For the one who says “This supports Rav Chananel” infers from the fact that he spoke in the language of negation — “my time to recite a *shira* has *not* arrived” — for had he said “my time to recite a *shira* has arrived,” I might say that he meant merely that the obligation fell upon him to recite a *shira* that day, and indeed Jacob could have said to him, as in the Midrash, “Let your companions recite a *kilus*,” meaning: today let some other angel recite the *shira*, and tomorrow you may recite it, for there is no strict requirement in that. But now that he spoke in negation, one derives from it that one whose time has not arrived may not recite a *shira*. But he is only prohibited to recite a *shira*; he may recite another form of praise.

Thus, the answer to Question 1 is that the angel’s statement in negation provides support for Rav Chananel, as we see that the angel cannot recite *shira* outside its appointed time, and it draws an important distinction between *shira* and *kilus*.

והיינו ממש ההיא דרב הננאל שיש כח שאומרת קדוש לבד דהיינו שבח וקילוס, ויש כח שמזכרת השם דהיינו שירה, כמו שזכרתי לקמן שעיקר השירה הוא הזכרת השם. ואין הכי נמי שמלת “קדוש” יכול לומר אף מי שלא הגיע זמנו, והמדרש מירי בשבח בעלמא דהיינו קדוש ולפי זה שפיר הקשה לו יעקב, יקלס חביריך, שבזה אין קפידא שיקלס אף מי שלא הגיע זמנו, אבל הש"ס מירי שאמר לו, הגיע זמני לומר שירה, דהיינו עיקר השירה, ובזה אין להקשות יקלס חביריך.

This is precisely the position of Rav Chananel: that there is one group that says only “Holy,” that is, praise and glorification, and one group that mentions the Name, that is, a

shira, as we will prove later, that mentioning the Name is the essence of the *shira*. Indeed, the word “Holy” can be said even by one whose time has not arrived; and the Midrash deals with praise alone, which is “Holy.” I.e., the word “Holy” is a form of praise, and does not include the Name. Thus, it is *kilus*, rather than *shira*.

According to this, Jacob rightly challenged him, “let your companion praise,” for in this there is no limitation, anyone may praise even if his time has not arrived. But the Talmud deals with the statement, “my time to recite a *shira* has arrived,” that is, the essence of the *shira*, and in that case there is no place for the challenge “let your companion recite a *kilus*.”

אָמְנָם עַל הַסּוּגְיָא הַנּוֹכַח לְעִיל גַּשׁ לְדַקְדָּק, בֵּינָן דְּעִיקָר הַקּוּשְׁיָא עָלֵהּ דְּרַבֵּי הַנּוֹנָאֵל אָמַר רַב אִינוּ אֶלָּא מָהָא דְתַנּוּן דְּמִלְאָכֵי הַשְּׁרָת אוֹמְרִים הַשֵּׁם אַחַר שְׁלֹשׁ תִּיבּוֹת, אֲמַאי אֶצְטְרִיךְ לְאַתּוּיָי הָא דְאִין מִלְאָכֵי הַשְּׁרָת אוֹמְרִים אֶלָּא פַּעַם אַחַת בְּיוֹם אוֹ בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹבֵל וְכוּ', וְכֵן הָא דְאִין אוֹמְרִים שִׁירָה מִלְמַעְלָה עַד שִׁישְׁרָאֵל אוֹמְרִים מִלְמַטָּה דְּהֵיִינוּ רִישָׁא וְסִיפָא דְבְרֵיִיתָא.

However, regarding the above Talmudic passage, one must check something. The main difficulty against Rav Chananel stems only from the teaching that ministering angels mention the Name only after three words.

Question 4: So why was it necessary to bring that which states that the ministering angels recite a *shira* only once a day, or once a week, or once in the Jubilee, etc.?

Question 5: Also, why was it necessary to add that they do not recite a *shira* above until Israel say it below, that is, the beginning and end of the *Baraita*?

וְגַשׁ לֵאמֹר דְּאִי הֵנָּה מוֹתִיב מִמְצִיעָתָא לְחוּדָה דְּ[ה]יִינוּ מֵהֵיא שְׁאִין מִלְאָכֵי הַשְּׁרָת מְנַפְרִין אֶת הַשֵּׁם אֶלָּא לְאַחַר שְׁלֹשָׁה תִּיבּוֹת, הֵנָּה אֲמִינָא דְלִיכָא תִּיבּוֹתָא כָּלֵל, דְּהָא קִיּוּמָא לֹן שׁוֹמֵעַ כְּעוֹנָה בְּכֹל הַתּוֹרָה כְּלָה. וְהָכִי נָמִי הַפֶּת שְׁלִישִׁית שְׁאוּמְרָת "קְדוּשׁ ה' צְבָאוֹת" נִקְרָא שְׁהִזְכִּירָה הַשֵּׁם אַחַר שְׁלֹשׁ תִּיבּוֹת, שְׁהָרִי הִיא שְׁמֻעָה מִשְׁתֵּי פִתּוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת שְׁאָמְרוּ "קְדוּשׁ" וּבֵין כּוֹלָם הֵם שְׁלֹשׁ תִּיבּוֹת. וְאַפִּילוּ אִם הִיָּתָה פֶּת אַחַת בְּלִבְד אִין הָכִי נָמִי שְׁהִיָּתָה אוֹמְרָת שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים "קְדוּשׁ" קוֹדֵם הַזְכָּרַת הַשֵּׁם, אֶלָּא שְׁפָדֵר הַשִּׁירָה שְׁלִמְעָלָה הוּא וְחֻלַּק אוֹתָהּ בְּשְׁלֹשָׁה פִתּוֹת, אֲבָל לְפִי הָאֲמַת הַפֶּל אַחַד דְּשׁוֹמֵעַ כְּעוֹנָה.

One may say: had the Talmud brought only the middle clause of the Baraita, that the angels only mention the Name after three words, one might say that there is no contradiction at all. For we hold that “one who hears is as one who answers,”⁴ and this is the case with regard to the entire Torah. So too, the third group that says “Holy, is the L-rd of Hosts” is considered to have mentioned the Name after three words, for it heard the two first groups say “Holy,” and between all of them together there are three words. Even if there were only one group, it would say “Holy” three times before mentioning the Name. Rather, this is the structure of the *shira* above, and he divided it among three groups; in truth it is all one, for hearing is like responding.

⁴ Sukkah 38b.

ומשום הכי אותיב מרישא ומציעתא באופן זה, דמרישא אנו רואים שכל המלאכים אינם יכולים לומר שירה בכל עת שירצו אלא אדרבא יש מי שסובר שאינם אומרים שירה אלא פעם אחד בעולם. ועוד אנו רואים שעיקר השירה הוא להזכיר את השם הנקבד והנורא ליחדו ולהקדישו, ומוכרח זה ממה שאמרו שישאל אומרים שירה בכל שעה, וקשה היכן מצינו זה, אלא נדאי שעיקר השירה הוא להזכיר את השם ליחדו ולהקדישו. ובהכי ניקח שישאל אומרים שירה בכל שעה שהרי בכל שעה הם מיוחדים שמו ותבדד, שמכרכים על התורה ועל המצוות ואומרים "ברוך אתה השם" דהיינו שמי תיבות קודם הנזכרת השם.

Therefore, it brought the beginning and the middle clause in this manner. From the beginning, we see that the angels cannot recite a *shira* at any moment they desire; on the contrary, some hold they say it only once in all existence. Furthermore, we see that the essence of the *shira* is the mentioning of the glorious and awesome Name, to unify and sanctify it. This is proven from the statement that Israel recite a *shira* at every moment, which raises the question, where do we find this? Certainly, the essence of a *shira* is mentioning the Name to unify and sanctify it. Thus, it is clear that Israel recite a *shira* at every moment, for at every moment they unify His Name, Blessed be He, by blessing over Torah and mitzvos and saying “Blessed are You, L-rd,” that is, two words before mentioning the Name.

This answers Question 4, showing a limit to when angels can recite *shira*, reinforcing that the essence of the *shira* is structured and not spontaneous.

והשתא פריד שפיר, אלו השמי פתות הראשונות שאומרים "קדוש" במאי עסקינן, דאי אפשר לומר שהם מלאכים שיש להם חובה לומר שירה, שאם פן הם לא אמרו אלא תיבת "קדוש", וזה אינו עיקר החובה, שהרי צריכים הם להזכיר את השם כמו ישראל שכל אחד ואחד חייב לקדש את השם ולומר "שמע ישראל ה' יכו".

Now the objection is valid: regarding the first two groups that say “Holy,” what is their role? It cannot be that they are angels obligated to recite a *shira*, for if so, they have said only the word “Holy.” That is not the essence of the obligation, for they must mention the Name, just as Israel, every individual, must sanctify the Name and say “Hear O Israel, the L-rd is our G-d, the L-rd is One.”

ועוד דממה נפשך אם כבר נצאו לשבך אמרו פעם אחרת שירה גמורה בהנזכרת השם, אם פן אינם עוד חייבים ואינן מוציאים הפת השלישית מטעם שומע פעונה, שהרי כל שאינו מחוייב נדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם, ואי תימא שעדיין לא הגיע זמנם, אם פן אינן חייבים באותו יום ואינם מוציאים האחרים, ומעתה איכא תיובתא ממה דתנן שישאל מזכירין השם אחר שמי תיבות וליכא תו סברא לומר דשומע פעונה כמו שהיה אפשר לומר מעיקרא, ובנדאי צריך לומר שפת אחת אומרת כל השלוש "קדוש".

Furthermore: in any case, perhaps they already fulfilled their obligation earlier by once reciting a complete *shira* with the mention of the Name, in which case they are no longer obligated and cannot discharge the third group under the principle of “one who hears is as one who answers,” for one who is not obligated cannot discharge the responsibility of others.

Or perhaps you say that their time has not yet arrived, then they are not obligated that day and also cannot discharge the others.

Therefore, there is a contradiction from the teaching that Israel mention the Name after two words, and there is no longer any reasoning to say “one who hears is as one who answers,” as one could propose earlier. Certainly, one must say that one group alone says all three incidents of the word “Holy.”

אלא שעדיין הנה יכול לדחות באופן דלא תהיה תיובתא לר' חננאל, ומשום הכי אייתי נמי הסיפא שאין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה דבהכי הוי תיובתא גמורה, דאימא במדרש תהלים אין קוראין את ההלל בפחות משלושה, שיהיה אחד אומר לשנים "הודו", והביאו הטור והשלחן ערוך ארח חיים (סימן תע"ט) נאפילו הכי מסקינן התם דסגי באשתו ובניו היכא דאית ליה מורח למקרי איש בר חיובא, ועיי"ש בט"ז ובפוסקים.

Yet still one could rebut this in a manner that would avoid contradicting Rav Chananel. Therefore, the Talmud also brought the final clause: that the ministering angels do not recite a *shira* above until Israel say it below. By saying this, the contradiction becomes absolute. For it is stated in Midrash Tehillim (113:3): “One does not recite the Hallel with fewer than three persons, one says ‘Give thanks [הודו] [*hodu*] to the L-rd, for He is good, for His kindness is forever,⁵ to two,” with *hodu* being a plural imperative. This was brought by the Tur and Shulchan Aruch, Orach Chaim (siman 479, se’if 1). Nevertheless, the conclusion there is that it suffices with one’s wife and children where one has the ability to designate someone as legally obligated. See the Taz (479:3) and other authorities.

This answers Question 5, as to why mention that angels do not recite *shira* above until Israel says it below? This highlights a dependency on Israel’s recitation below, showing that angels’ song is not autonomous. This aligns with Rav Chananel’s teaching on structured recitation and prevents misunderstanding that angels recite *shira* independently.

והכא נמי כתב הט"ז (באו"ח סימן תקפ"ט בסעיף ג') דקטן יכול לתקוע אף על גב דלאו בר חיובא משום דאיתי לכלל חיוב. אכל חרש ושוטה שאינן באים לידי חיוב בשום פנים מוחין בידם. והכי נמי אין אומרים הדו בליל פסח עם חרש ושוטה אלא עם אשה וקטן, וטעמא דקטן משום דאיתי לידי חיובא. ואשה נמי מברכת "וצוננו" אף על מצות עשה שהזמן גרמא.

Here too, the Taz (in Orach Chaim, siman 589, se’if 3) wrote that a minor may blow the shofar, even though he is not yet obligated in the mitzvot, because he will eventually become obligated. But a deaf-mute or one mentally incompetent, who will never become obligated in any way, we prevent them from doing so. Likewise, one does not say ‘Give thanks’ on Pesach night with a deaf-mute or mentally incompetent person, but only with a woman or a minor, and the reason regarding a minor is that he will eventually be obligated. With regard to a woman, she also blesses and says “who commanded us,” even regarding time-bound positive commandments, with which she is usually not obliged, a legal subtlety emphasizing the difference between obligation and permission.

⁵ Ps. 118:1.

ומעשה אף אנו נאמר דאין הכי נמי דעיקר השירה הוא להזכיר השם כגזכר לעיל, ומהאי טעמא אינם מזכירים את השם אלא לאחר שלוש תיבות, אבל פת אחת לבדה אינה יכולה לומר שלוש פעמים "קדוש", לפי ששלוש פעמים "קדוש" הם רומזים שהקב"ה נתקדש בשלושה עולמות, דהיינו עולם התחתון, עולם הגלגלים, ועולם המלאכים. והנה בעולם המלאכים הוא בנדאי קדוש תמיד ומדיר, אבל בעולם הגלגלים הואיל שיש עובדים לכוכבים ומזלות אינו קדוש שם תדיר. ומכל שכן בעולם התחתון שהאנשים פולם הם בעלי בחירה ואינו קדוש אלא כשיצו להקדישו.

Now we may also say: indeed the essence of the *shira* is mentioning the Name, as stated above, and for that reason they do not mention the Name except after three words. But one group alone cannot say “Holy” three times, for the threefold “Holy” allude to G-d being sanctified in three realms: the lower world, the world of the spheres, and the world of the angels.⁶ Now, in the world of angels, He is certainly always and constantly holy; but in the world of the spheres, since some worship celestial bodies, He is not constantly holy there. This is all the more so the case in the lower world, where all people possess free will, and He is holy only when they choose to sanctify Him.

ומשום הכי אי אפשר לכת אחת שתאמר שלוש פעמים "קדוש" ותזכיר השם בסוף, דהוה משמע שבכל השלושה עולמות הוא קדוש תדיר ותמיד, כדאמרנו בפרק ה' דברכות על הפסוק "אל-נקמות ה' אל נקמות הופיע", שתי הופעות הללו למה וכו', דתיבת "הופיע" הנאמרה בסוף שייכא לתרנויהו כמו שפרש רש"י שם. ולכן באים שתי פתות מאותם שעדיין לא הגיע זמנם לומר שירה ואומרים תיבת "קדוש" כדי שהכח השלישית שמזכרת השם לא תזכרנו אלא לאחר שלוש תיבות.

Therefore, one group alone cannot say “Holy” three times and then mention the Name, for it would imply that in all three realms, He is constantly and continually holy, as we say in chapter 5 of tractate Berachot (33a) about the verse, “G-d of retribution, L-rd, G-d of retribution, appear!”⁷

Why are these two vengeance [mentioned in a single verse]? One for good and one for evil. [Vengeance] for good [against the wicked]. [Vengeance] for evil . . . [with regard to the punishment of Israel].

- Berachot 33a

The term “appear,” stated at the end, applies to both of the vengeance, as Rashi explains there in Berachot 33a. Therefore, two groups that have not yet reached their time to recite a *shira* say the word “Holy,” so that the third group that mentions the Name will not mention it until after three words.

⁶ Radak to Isaiah 6:3. These three worlds come from Talmudic/midrashic cosmology, emphasizing stages of spiritual hierarchy and reincarnation. They overlap conceptually with the Kabbalistic worlds of Atzilut, Beri'ah, and Yetzirah, which are purely metaphysical emanations, but they are not identical.

⁷ Ps. 94:1.

נתקרי זה דומה ל"הודו" של הלל דהיכא דלא אפֿשֿר סגי בבניו הקטנים משום דאתו לכלל חיובא, ומטעם שומע כעונה משמע שהוא קדוש בכל השלושה עולמות, אבל הואיל שיש מי שמחלל את שמו באלו השתי עולמות הפחתונים ואינו שם תדיר קדוש, משום הכי נחלקו אלו השלוש פתות.

This is comparable to the “Give thanks” of Hallel: where necessary, it suffices that one’s young children participate, because they will eventually become obligated in the mitzvot. By the rule of “one who hears is as one who answers,” it emerges that He is holy in all three realms; but since there are those who desecrate His Name in these two lower realms and He is not constantly holy there, therefore the three groups are divided.

כָּל זֶה הֵינּוּ יְכוּלִים לְדַחֹת פִּי הַיְכִי דְלֹא לִיקְשֵׁי לְר' חֲנַנְיָאֵל, אֲבָל הַשְּׁמָא דְתַנּוּיָן בְּבְרִייתָא שְׂאִין מְלַאכֵי הַשְּׂרָת אוֹמְרִים שִׁירָה לְמַעַלָּה עַד שְׂאִימְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה, וְיִשְׂרָאֵל מְקַדִּישִׁים שְׁמוֹ בְּעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן וּבְעוֹלָם הַגְּלִגְלִים, כְּמוֹ שְׂפִירֵשׁ הָאֲבוּדְרָה"ם לְפִי שְׂהַפְתּוּב אוֹמֵר "עַד־מְתֵי אֱלֹהִים יִתְרַף צָר וְנֶאֱצַן אוֹיֵב שְׂמֵךְ לְנֶצַח", שְׂהֵנָּה אוֹתִיּוֹת שְׂמֵךְ לְנֶצַח" הֵם אוֹתִיּוֹת שְׂצ"ם חֲנַכ"ל, שְׂהֵאוֹיֵב נוֹתֵן לָהֶם הַפֶּסַח וְהַמְּשַׁלָּה שְׂרָאוּיָה לְשֵׁם הַמְּיוּחָד לְנֶצַח, וְיִשְׂרָאֵל מְקַדִּישִׁים שְׁמוֹ אֶף בְּעוֹלָם הַגְּלִגְלִים שְׂהָרִי אוֹמְרִים תַּחֲלָה "יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ" וְכוּ'. מֵעַתָּה אִם הַמְּלַאכִים אוֹמְרִים שִׁירָה אַחֵר יִשְׂרָאֵל שְׂכַבֵּר הַקַּדִּישׁוֹ אֶת שְׁמוֹ בְּשְׂתֵי עוֹלְמוֹת, אִם כֵּן פֶּת הַשְּׁלִישִׁית יְכוּלָה לֹאמֵר "קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ ה' ", שְׂאִין הַיְכִי נְמִי שְׂמַלְת "ה' " שְׂיִידָה אֶף לְשִׁנֵּי "קְדוֹשׁ" הָרְאִישׁוֹנִים וְאִין עוֹד תִּירוּץ, וְקִשָּׁה לְר' חֲנַנְיָאֵל.

All this we might have rebutted, so as not to challenge Rav Chananel. But now we have learned in the *Baraita* that the ministering angels do not recite a *shira* above until Israel say it below. Also, Israel sanctify His Name in the lower world and in the world of the spheres, as the Avudraham explained in the blessings of the Shema of weekday Shacharit.⁸ For the verse says: “Until when, O G-d, will the foe blaspheme, will the enemy revile Your name forever,”⁹ and behold, the letters of “Your Name forever” [שמך לנצח] are the letters of חֲנַכ"ל, the seven Heavenly bodies known in antiquity,¹⁰ for the enemy of G-d, i.e., the idolator, grants to [the Heavenly bodies] the power and dominion that properly belong to the unique Name forever. In contrast, Israel sanctify His Name even in the world of the spheres, for they first say “Who forms light and creates darkness,”¹¹ etc.

Therefore, if the angels recite a *shira* after Israel, who have already sanctified His Name in the two realms, then the third group can indeed say “Holy, Holy, Holy, is the L-rd,” for indeed the word “L-rd” applies even to the first two utterances of “Holy.” Then there is no longer any answer; and it would be a difficulty for Rav Chananel.

* * *

⁸ David Abudarham, 14th Century Torah scholar of Seville, famous for his commentary on the Siddur.

⁹ Ps. 74:10.

¹⁰ Where שְׂבַתָּאִי is Saturn, יְצֵדֵק is Jupiter, מְאָדִים is Mars, חַמָּה is the Sun, נוֹגָה is Venus, כּוֹכַב is Mercury, and לְבָנָה is the Moon.

¹¹ Isaiah 45:7.